

*Дар'я Сачко**

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ІСТОРИЧНИХ ЗАЦІКАВЛЕНЬ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ

Стаття присвячена огляду становлення особистості української письменниці Євдокії Кузьмівни Гуменної, джерел формування її світогляду. З цією метою було охарактеризовано родинне виховання, особливості здобуття освіти, її участь в інтелектуальному житті Києва 1920-х рр. та вплив наукового та літературного оточення на становлення молоді письменниці. Відзначається вирішальна роль самоосвіти у формуванні її світогляду. Автор звертає увагу на причини зацікавлення Докією Гуменною історичною тематикою та археологічними дослідженнями.

Ключові слова: Докія Гуменна, інтелектуальна біографія, світогляд, історична тематика.

Євдокія Кузьмівна Гуменна (1904–1996 рр.) – неординарна постать в історії української культури першої половини ХХ ст. та української діаспорної літератури у США. Її ім'я, що повернулось на Батьківщину у 1990-х роках, достатньо відоме серед інтелектуальних кіл незалежної України, а твори «Дар Евдотеї», «Діти чумацького шляху» та «Хрещатий Яр» навіть були надруковані українськими видавництвами.

Життя та діяльність Докії Гуменної стали об'єктом дослідження Г. Костюка [5], О. Тарнавського [14], С. Андрусів [1], П. Сороки [13], Г. Саранчі [12]. Літературознавчий аналіз художніх робіт письменниці належить О. Коломієць [4], Т. Садівській [11], В. Родигіній [10], М. Лаврусенко [7], Н. Кудрявцевій [6] та іншим. Актуальним є вивчення інтелектуальної біографії письменниці, в якій формування світогляду та зацікавлень історією України є вихідним етапом.

Народилася майбутня письменниця 23 лютого (10 березня) 1904 р. в с. Жашкові Таращанського повіту на Київщині (нині – Черкащина). Не дивлячись на те, що батьки Докії Гуменної – селяни, вона не мала жодного бажання присвятити своє життя роботі на землі.

* Аспірантка кафедри всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету.

Поштовхом до зацікавлення літературою, історією та етнографією стали родина та сімейне виховання, що й визначило подальшу надзвичайно насичену долю дівчини. Батько, Кузьма Гуменний, – син заможного селянина-хуторянина, в юні роки – жашківський революціонер, мав дві пристрасті – музику та книжки. Докія згадувала у своїх мемуарах: «...батькова пасія була книжка. Сам читав і в добрі хвилини читав мамі, щоб і вона приєдналась до насолоди від книжки» [3, с. 58]. Саме Кузьма Гуменний розповів Докії першу у її житті казку та підтримував любов до читання своєї дочки. Він навіть виписав для неї дитячий журнал, коли відкрив свою маленьку книгарню.

Мати, Дарія Кравченко, була малоосвічена «...уміла тільки розписатися» [3, с. 26]. Вона походила із селянської «тихої, скромної, нездібної до хитрощів та брехні» родини, однак біднішої за батькову. В колі материних родичів, де панувала «атмосфера чистоти й шляхетної бідности» [3, с. 41], письменниця почувала себе якнайкраще, там вона наповнювалась любов'ю до української історії, фольклору, землі. Через багато років, складаючи свої спомини «Дар Евдотеї» Докія Гуменна раз-у-раз згадує прислів'я, приказки, пісні, казки, що чула на хуторі у Кравченків. Саме мати прищепила Гуменній любов до української мови та зневагу до тих українців, які віддавали перевагу російській. Тому Україна для Докії – це «кравченківський хутір, і весілля, і свята, і город, де я вродилася...», а найголовніше – українські народні пісні [3, с. 83].

Від батька письменниця перейняла любов до навчання та внутрішнє бунтарство проти неприємних обставин. Від матері – риси, що домінували у її характері: чесність, щирість, сором'язливість. Протягом всього життя вона залишалась тихою і мовчазною, зосередженою на власних переживаннях [1, с. 193].

Пристрасть до читання проявилась у Докії Гуменної дуже рано, у 5 років. Тоді, за її словами, «набридання всім, щоб розказували казки,

Д. Сачко. Формування особистості та історичних зацікавлень Докії Гуменної

перетворилось у психозу читання» [3, с. 59]. Книжки відкривали дівчині невідомий світ, що сприймався нею реальніше, ніж фізичний. Тому вона читала все, що було в шкільній бібліотеці та вдома, у книгарні батька: Марка Вовчка, Б. Грінченка, М. Левицького, Г. Квітка-Основ'яненка, Г. Данилевського, І. Нечуй-Левицького, Г. Гейне та багато інших. Улюбленими письменником юної Докії Гуменної був Кнут Гамсун, а поетом – Тарас Шевченко.

Т. Шевченко користувався особливою шанною в духовному житті Гуменних. У хаті на стіні висів його портрет, а «Кобзаря» батько читав уголос, але й сам образ поета сприймався як «близький нам виразник нашої мови, прагнення, нашого способу мислення, такий, як і ми, і тому невід'ємний від нас (себто мого оточення). Він говорив «мужицькою» мовою, нашими висловами, приказками, повір'ями, співав наші пісні» [3, с. 70].

Таким чином, фундамент майбутніх літературних уподобань, зацікавлення українським фольклором та історією був закладений родинним колом дівчини, що довгі роки зберігало українські народні традиції.

Важливе значення для формування особистості письменниці мала освіта, яку бажав дати Кузьма Гуменний своїм дітям.

Початкову освіту Докія отримала у докласовій школі у Жашкові. Середню – у Звенигородській гімназії. Також з 1920 р. навчалась у середній педагогічній школі у Ставищах на Київщині. Навчання в цій школі створило міцну основу літературних та історичних зацікавлень.

Історію української та світової літератури викладав в цій школі поет, автор збірок «На грані», «З зелених гір» Дмитро Загул, який, за словами Г. Костюка, «мав великий дар уникливо і глибоко передавати свої знання учням» [5, с. 141]. Він розгледів у дівчині здібності до літературної діяльності та неодноразово відзначав її роботи як зразкові. У 16 років вона

Д. Сачко. Формування особистості та історичних зацікавлень Докії Гуменної

спробувала себе у якості письменниці та поета, редактора шкільного журналу.

У ставищанській школі вона вперше почула лекцію про матріархат від викладача історії Віталія Михайловича Самійленка. Розуміння того, що жінка може вчитися і бути рівною із чоловіком у всьому, дали юній Докії переконання у необхідності подальшого розвитку її особистості [12, с. 141]. Він же звернув увагу дівчини на доісторичну тематику, яка зайняла основне місце у її літературній творчості.

Закінчивши педагогічну школу, Гуменна відразу вирішує їхати до Києва і вступає до Київського Інститут Народної Освіти, де студіює історію і літературу.

Навчаючись у 1922–1926 рр. на літературно-лінгвістичному факультеті Київського Інституту Народної Освіти, Докія Гуменна відвідувала засідання Літературознавчої комісії, де із захватом слухала виступи С. Єфремова, М. Рильського, М. Драй-Хмари, О. Бурггардта, М. Зерова, В. Сосюри та інших. Вона не пропускала і літературні ранки, що проводились у Всенародній бібліотеці Академії наук, на них виступали Павло Тичина, Тодось Осьмачка та інші.

Особливо зачаровували її, як і багатьох інших студентів, лекції М. Зерова. А критика перших робіт письменниці-початківця Г. Косинкою лише звернула увагу дівчини на діяльність Майстерні революційного слова, до якої належали Б. Антоненко-Давидович, Т. Осьмачка, Г. Косинка, М. Галич, В. Підмогильний. Їй подобалась іронічно-саркастична манера письма Б. Антоненка-Давидовича та вражена мистецьким читанням і талантом Г. Косинки, якого відзначала, як найвизначнішого радянського письменника першої половини ХХ ст. [2, арк. 80].

Захоплена літературними життям Києва, молода письменниця вступає у 1923 р. до спілки селянських письменників «Плуг», а Сергія Пилипенка,

Д. Сачко. Формування особистості та історичних зацікавлень Докії Гуменної

голову спілки, згадує, як свого «літературного хрещеного батька». Членство у спілці стало початком її літературної кар'єри.

Студентські роки стали часом ґрунтовної самоосвіти Докії Гуменної. Вона продовжувала задовольняти «психозу читання», не пропускала жодного літературного вечора, відвідувала постановки театру «Березіль», публічні лекції на будь-яку тематику, вивчала англійську та французьку мови, щоб мати можливість читати іноземну літературу.

Досить цікаво, що будучи студенткою літературно-лінгвістичного факультету, вона із задоволенням відвідувала засідання Археологічної комісії, хоч на той момент нічого не розуміла у «тих черепках» та «мізинських пташках» [3, с. 152]. Увагу Докії Гуменної до історії України привернули Олександр Грушевський та Олександр Оглоблин. Особливо останній, бо читав лекції «жахливим писклявим голосом», але українською мовою, що завжди було дуже важливим для неї.

Таким чином, навчання та життя у Києві визначили її подальшу долю у якості письменниці та дали поштовх до її інтелектуального і духовного самовдосконалення.

Літературна творчість Докії Гуменної у реалістичному стилі та близька до журналістського жанру репортажу стала причиною звинувачень радянською владою у буржуазному націоналізмі, наклепі на радянську дійсність, а критики наголошували на ідеологічній невитриманості її художніх творів.

Ще з дитинства вона пам'ятала позицію матері, вразливої до фальшу і штучності, що книжки мають розповідати про дійсне [3, с. 65]. А з лекцій Дмитра Загула вона пам'ятала, що образи та ідеї, навіть вигадані, повинні відповідати своїм мистецьким зображенням життєвій правді. І вона ніколи не порушувала ці настанови.

Така невідповідність її творчих принципів до літературних потреб радянської влади стає однією з причин її зацікавлення давньою історією України.

У листі до українського літературознавця, доктора філологічних наук Анатолія Погрібного Докія Гуменна пояснює другу причину свого зацікавлення історичною тематикою: «вгляд у минуле допомагає зрозуміти калейдоскоп сучасних подій ... наша минувшина така багата, різнобарвна і таїть велике жниво для прозаїків ... знання минувшини підносить самоповагу, гідність, честь, ми повинні вже в шкільному віці засвоювати, що саме терен України має великі заслуги в долях наступних народів і поколінь ... прагнення встановити нитку зв'язку між нами, українцями ХХ століття, та давніми народами..» [9, с. 431].

Увага до давнього минулого України зростала під час відвідувань відповідних лекцій в інституті, засідань Археологічної комісії Академії Наук, з'їздів Інституту археології та читання історичних розвідок та монографій про праісторичні часи України. Маючи приховану мету написання роману «про занепад матріархату» та посилаючись на бажання «пройти виучку археологічній техніці, щоб читати спеціальну археологічну літературу...» [8, арк. 11], письменниця у 1938 р навіть брала участь в археологічній експедиції разом із відомими археологами Т. Пассек, В. Петровим, Є. Кричевським, П. Курінним, Н. Кордиш. Результатом такого зацікавлення археологією стало написання та видання ряду оповідань і романів «Велике Цабе» (1952 р.), «Золотий плуг» (1969 р.), «Минуле пливе у прийдешнє» (1978 р.).

Таким чином, процес формування особистості та історичної свідомості Докії Гуменної брав свій початок ще з дитинства. Батьки письменниці – селяни, хранителі давніх українських традицій та культури. Батько, Кузьма Гуменний, на генетичному рівні передав дочці любов до читання та всіляко підтримував це почуття. З раннього дитинства та протягом всього життя це

Д. Сачко. Формування особистості та історичних зацікавлень Докії Гуменної захоплення було основою її самоосвіти. Навчаючись у школі, а потім у Київському інституті народної освіти, письменниця стала ближчою до української літератури та історії, познайомившись із провідними митцями художнього слова та істориками-науковцями, відвідувала різноманітні лекції та засідання, присвячені історії та археології України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусів С. Докія Гуменна / С. Андрусів // Українки в історії : монографія / за заг. ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2004. – 326 с.
2. Архів відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 234 Д. Гуменна. – Спр. 18 «Іспит пам'яті. Перша серія – (Європа). Смерч. Частина VII. Не на Схід, а на Захід. Частина VIII». – 283 арк.
3. Гуменна Д. Дар Евдотеї : Іспит пам'яті. Кн. 1. / Д. Гуменна. – К. : Дніпро, 2004. – 517 с.
4. Коломієць О. В. Проза Докії Гуменної (проблемно-тематичні та жанрово-стильові особливості) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / О. В. Коломієць ; Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2007 – 18 с.
5. Костюк Г. На перехрестях життя та історії : До 70-річчя життя і 50-річчя літературної діяльності Докії Гуменної / Г. Костюк // Сучасність. – 1975.– № 3. – С. 52–71.
6. Кудрявцева Н. А. «Іспит пам'яті» : історія дослідження прозової мови Докії Гуменної / Н. А. Кудрявцева // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Вип. 39. – Харків, 2004. – С. 245–248.
7. Лаврусенко М. Трипільський світ в художньому осмисленні Докії Гуменної (на матеріалі повісті «Велике Цабе») / М. Лаврусенко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – № 3. – С. 192–204.

8. Національний музей літератури України, Д. Гуменна. – Р-2278 Щоденник І. – 48 арк.
9. Погрібний А. Поклик дужого чину : статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика / А. Г. Погрібний. – К. : ВЦ «Просвіта», 2009. – 680 с.
10. Родигіна В. Ю. Мемуаристика Докії Гуменної : інтерпретація української ідентичності в літературі та культурі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / В. Ю. Родигіна ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 16 с.
11. Садівська Т. Твори Докії Гуменної в контексті «наукової белетристики» / Т. Садівська // Слово і час. – 2004. – № 3. – С. 70–76.
12. Саранча Г. Докія Гуменна : проблема становлення та початок літературної творчості письменниці / Г. Саранча // Наукові записки. Серія : Літературознавство / Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – Вип. 37. – С. 137–150.
13. Сорока П. Докія Гуменна. Літературний портрет / П. Сорока. – Тернопіль : Арій, 2003. – 495 с.
14. Тарнавський О. Літературний шлях Докії Гуменної / О. Тарнавський // Тарнавський О. Відоме й позавідоме. – К. : Час, 1999. – С. 30–35.

Стаття посвячена особливостям становлення личности украинской писательницы Евдокии Гуменной, истоков формирования ее мировоззрения. С этой целью было охарактеризовано семейное воспитание, особенности получения образования, ее участие в интеллектуальной жизни Киева 1920-х годов и влияние научного и литературного окружения на становление молодой писательницы. Отмечается решающая роль самообразования в формировании ее кругозора. Автор обращает внимание на причины заинтересованности Докии Гуменной исторической тематикой и археологическими исследованиями.

Ключевые слова: *Докия Гуменна, интеллектуальная биография, кругозор, историческая проблематика.*

The article is devoted to the formation of personality Ukrainian writer Evdokiia Kuzminichna Humenna, the sources of its outlook. For this purpose, describes the childhood girl, the family education, the role of mothers in educating future writer, the influence of folk art, features of education in the school and Kiev Institute of

Д. Сачко. Формування особистості та історичних зацікавлень Докії Гуменної

Education, its participation in the intellectual life of Kyiv in 1920 and the impact of scientific and literary environment of the formation of the young writer (Writers Union of the Peasants «Plug», Representatives Workshops revolutionary words and other). There is a crucial role in shaping her outlook. Special attention gave to the first step in the literary work Dokiia Humenna in the school. The author draws attention to interest Dokiie Humenna historical and archaeological research themes.

Keywords: *Dokiia Humenna, intellectual biography, outlook, historical themes.*